

Kære studenter, årgang 2018,

Allerførst hjertelig tillykke med jeres eksamen!

Vi er rigtig mange mennesker samlet her i dag. Først og fremmest for at fejre jer. Det er en glad dag.

I har gjort det godt -rigtig godt endda (der er mange fine beviser i stakken bag mig). Tillykke med det. Vi forstår bestemt jeres glæde og stolthed, og vi deler den med jer.

Der er også god grund til, at jeres forældre sidder dernede og er stolte, for vi ved jo godt, at uden deres støtte, så var det aldrig gået. Så også tillykke til de stolte forældre. Men også tillykke til os, tillykke til vores dygtige lærere, uden hvem det bestemt heller ikke var gået.

Der sker rigtig meget i et gymnasieforløb. Det er der også sket i jeres.

Men der er også sket meget ude i verden. I startede i gymnasiet i sommeren 2015.

I sommeren 2015 blev der åbnet op for bridgewalking på den gamle Lillebæltsbro.

Måske var nogen af jer deroppe og gå. Det var også i sommeren 2015, at Chris Froome vandt Tour de France helt suverænt efter at have kørt i gult 15 af de 21 etaper. Og også i 2015 blev Andreas Mogensen den første dansker i rummet, og Midtfyns Gymnasium kunne fejre 40 års fødselsdag her på Holmehøjvej.

Og så var det også, medens I gik i gymnasiet, at Donald Trump blev USA's præsident, og Bob Dylan modtog Nobelprisen i litteratur, og Svinkløv Badehotel brændte ned til grunden. Det var også medens I gik i gymnasiet, et flertal af briterne stemte for at forlade EU. Og så husker I måske også, at reformationen fejrede 500 års fødselsdag i 2017?

Men der skete selvfølgelig også mange ting her på gymnasiet i de forløbne 3 år.

F. eks har I haft forældre som bartendere ved alle jeres gymnasiefester. Og rigtig mange forældre har tilbudt at hjælpe med den opgave. Tak for det.

I opførte musicalen Endnu en sang om kærlighed. Der har aldrig været så mange medvirkende til en musical, og rigtig mange deltog i alle led af processen.

Gallafesten var igen en kæmpe succes og aldrig har lanciers set bedre ud – måske fordi I mødte så talstærkt op til Kamillas træning?!

Og selvfølgelig var 3g-underholdningen på sidste skoledag "the best ever"!

3a vandt tovtrækningen, da de gik i 1.g.

3b var i starten meget forskellige men har i løbet af de tre år fundet hinanden som klasse.

3em har sat farve på hverdagen, med sang, musik og sladder og været meget involveret i det internationale samarbejde gennem Erasmus +

3h har altid haft det bedst på græs eller med højt til loftet, og I er beviset på, at bevægelse fremmer læring.

3s er skolens absolut mindste klasse, I er eksklusive, prioriterer kvalitet frem for kvantitet.

3q er årgangens største. 3q har haft en del lærer skift. Måske er det derfor, I har lavet t-shirts til jeres lærere med et klassebillede på?!

3x er også eksklusive men en stor klasse af naturvidenskabsfolk, som jeg oftest har set i hvide kitler i blok 5 eller i en hale efter deres matematik lærer Jesper, når han går ned for at hente kaffe.

Og nu efter 3 år sidder I her, med huen på hovedet og klar til at møde fremtiden.

Det er som bekendt svært at spå, især om fremtiden, det har både Storm P., Niels Bohr og andre gode mennesker sagt. Det har de selvfølgelig ret i, men det er faktisk en rigtig god aktivitet, at tænke over, hvad fremtiden kan og skal byde, og vi gør det da også alle sammen, faktisk hele tiden. Vi prøver hele tiden at forestille os, hvad der kan ske. Tor Nørretranders skriver i bogen "Se frem", at vi mærker verden ved at forestille os den i fremtiden, og dagdrømmeri handler i al dens væsen om fremtiden.

Jeg startede med at sige, at det er en glædens dag i dag. Det er forventningen om fremtiden, der gør os glade. Det er forventningen, forestillingen, forudanset, der gør os opstemte. Det passer fint til dagens anledning. Tor Nørretranders skriver om, at vi konstant har en fantasimaskine kørende med en endeløs strøm af fremtidsbilleder. Samtidig prøver vi at mærke efter: hvordan har jeg det følelsesmæssigt med de her forestillinger? Skal jeg føre dem ud i livet? Så samtidig med, at fantasimaskinen kører, foretager vi løbende valg og udvælgelse. Vore dagdrømme er simpelt hen grundlaget for vores valg her i tilværelsen. Så hvis I indimellem i de sidste tre år eller her under min tale har taget eller tager en mental timeout, så skal I ikke have dårlig samvittighed. Så har det været -med et fint ord- en prospektion med det formål at træffe de rigtige valg i tilværelsen. Valg træffer man på baggrund af de erfaringer, man har gjort hidtil i livet.

Immanuel Kant, som jeg vil komme tilbage til, og som var oplysningstidens helt store filosof, sagde:

Genkaldelse af fortiden finder udelukkende sted med henblik på at gøre en forudsigelse af fremtiden mulig: Vi ser os omkring fra det nuværende ståsted med henblik på at beslutte os for noget eller for at være forberedt på noget.

Jeg håber, at tiden på Midtfyns Gymnasium har gjort jer i stand til at træffe kloge og moralsk rigtige valg. I har lært at se på verden som fænomener, der er opstået gennem en historie. I har beskæftiget jer med årsagssammenhænge, forløb, forklaringer, logiske slutninger og også regneregler såmænd. Alt sammen en beskæftigelse med sammenhænge, der kan støtte jer i at træffe kloge valg om fremtiden. Derfor er der også på en dag som denne rigtig gode grunde til at være glad og opstemt. For forventningen, forestillingen, forudanselsen om fremtiden er, som I ved, det, der gør os glade. Valg og udvælgelse foretager vi med udgangspunkt i vores værdier om fremtidens samfund.

Hvad er det så for nogle værdier, vi skal tage afsæt i, når vi skal skabe fremtidens samfund?

Et godt sted at kigge hen, kunne være den Danmarkskanon, som danskerne selv valgte i 2016. Den indeholder værdier, som beskrives som værdier for fremtidens samfund. Bertel Haarder, som stod bag kanonen, har udnævnt værdien 'tillid' til at være den vigtigste af de 10 værdier.

Både hvad angår borgernes tillid til hinanden og deres tillid til staten og de offentlige institutioner, ligger Danmark sammen med de øvrige nordiske lande øverst i alle målinger. I Danmark forventer man, at en anden person eller en offentlig ansat vil overholde normen om ikke at snyde, selv hvis han eller hun ser en fordel for sig selv ved det. Det bygger han på, at et demokrati helt overordnet er baseret på tillid. Tillid til systemet. Tillid til, at politikerne træffer de rigtige beslutninger på borgernes vegne. Tilliden til at vore skattekroner går til skoler og velfærd. Tillid til, at vi har åbenhed i forvaltningen og god regeringsførelse.

Men det, som vi bliver nødt til at standse op ved, er, at svaret i befolkningen på spørgsmålet, om tilliden så er til stede på disse punkter, faktisk i stigende grad er et NEJ. Danskernes tillid til politikerne dykker. Det startede med finanskrisen for 10 år siden, og senest har vi oplevet sagerne i SKAT, som har svækket tilliden til staten. Vi ligger stadig i top i internationale rankings, men ifølge befolkningen går det den forkerte vej. Det bliver vi nødt til at tage alvorligt.

En anden central værdi i Bertel Haarders og danskernes Danmarkskanon er frihed. Ideen om, at vi har ret til frihed stammer fra oplysningstiden, som jeg vil vende tilbage til om lidt. En helt uomgængelig frihedsrettighed er ytringsfriheden, og den forbindes ofte med det at leve i et demokrati, hvor vi har et ideal om en meningsfuld offentlig samtale eller debat, hvor vi udfordrer hinanden, og hvor vi lader os udfordre på vores synspunkter. Men også her er der sten i skoen.

Vi ser en tendens til, at vi forbruger medier, hvor vi bliver bekræftet og oplever identifikation med de andre brugere og det, vi læser. Sociale medier er vejen til nyheder for omkring halvdelen af de 18 – 24 årige. Her bliver brugerne bekræftet i deres holdninger og syn på verden, fordi de søger selskab med dem, der mener det samme som dem selv, og som også ligner dem selv. Filosofiprofessor Vincent Hendricks betegner store dagsordener på sociale medier som bobler, som gør os – siger han – kollektivt stupide, og det er jo ikke godt. Han bruger ordet bobler, fordi dagsordenerne pustes op til mere, end deres substans kan bære.

Det er alt sammen historier, som blev delt, liket eller kommenteret i en sådan grad, at deres værdi blev pustet op til en boble. Helt analogt med boliger eller virksomheder, som er blevet handlet så voldsomt, at der opstod prisbobler.

Sidste skud på den stamme er produktionen af fake news: man producerer selv de løgnehistorier, man gerne vil tro på, og de deles med dem, der gerne vil tro det samme. I sidste konsekvens resulterer det i et samfund, hvor fakta og logik ikke længere har betydning i den offentlige debat. Det er et skræmmescenarium, for hvis ikke vores samfund og politikernes beslutninger er baseret på kendsgerninger, så er demokratiet truet. Så har vi i stedet fået et post-faktuelt såkaldt "demokrati", hvor det ikke er argumentets kraft, der vinder men antallet af følgere, der vinder. Vi må gå ud fra, at vi og politikere træffer klogere beslutninger, jo flere oplysninger og kendsgerninger de er baseret på. Og her er det et problem, at sandhed ikke betyder noget for, om historier bliver delt og liket. Og hvis vi så bare vælger de historier, som bekræfter os i vores egen holdning, i vores eget verdensbillede, så bliver vi altså ikke klogere.

De sociale medier bliver på den måde til et ekkokammer for os selv og dem, vi deler verdensbillede med. Og så må man altså spørge sig selv: hvor demokratisk dannet bliver man lige af at isolere sig sammen med ligesindede, og hvor fællesskaberne mere eller mindre bygger på løgne?

Det, der også er sket, er, at de store gamle nationale medier, f. eks. de klassiske aviser, har mistet førsteretten til den politiske dagsorden. I dag er det helt

almindeligt, at politikere offentliggør nyheder på sociale medier. Men ville problemet så ikke være der, hvis debatten foregik i de klassiske medier?

Jo, det ville det, hvis man spurgte Bertel Haarder. Han kom for nogen år siden med følgende bombastiske udtalelse:

"Pressen har sænket en dyne af stupiditet ned over menneskeheden"

De klassiske medier bedriver i deres selvforståelse kritisk journalistik. Det er den tidligere tyske forbundskansler Helmut Schmidt bestemt ikke enig i. Han sagde engang for mange år siden:

"Nyhedsmedierne udvikler ikke demokratiet. De er fulde af negativitet. Mediedemokratiet producerer populistiske og ikke ledere."

En stigende del af befolkningerne -også i de veletablerede demokratier bliver mere og mere pessimistiske på demokratiets vegne. Den tidligere britiske premierminister Tony Blair mener, at den politiske debatkultur skal reformeres, hvis tilliden til demokratiet skal genskabes. Demokratiet og medierne er i krise.

Hvor bringer alt dette os hen? Til en situation, hvor vi må genopfinde demokratiet, så det fungerer, og så det kan håndtere de store udfordringer. Til en situation, hvor vi kan bevare det tillidsbaserede samfund, vi har haft, så vi ikke ender i opløsning og forsvindende sammenhængskraft.

Så er det faktisk ikke så tosset at lade sig inspirere af oplysningstiden, som jeg nævnte for lidt siden. Den opstod ud af en krise netop i bærende samfundsinstitutioner, som dengang for 300 år siden begyndte at gå i opløsning.

Lisbeth Knudsen, chefredaktør på "Mandag Morgen" efterlyser simpelt hen en ny oplysningstid. Det er der faktisk mange, der gør, når de tager temperaturen på vores moderne samfund. Tor Nørretranders peger i sin bog, "Se frem" på det samme.

Oplysningstidens filosof over dem alle Immanuel Kant ville sige, vi skal have mod, ikke være bange, vi skal have mod til at tænke selv. Han ville have alle til at tænke selv; han ville have mennesket til at bruge fornuften. Han sagde *tænk selv og tænk på de andre*. Det var både fornuft og moral, og det skabte både håb og drømme.

Lisbeth Knudsen har formuleret, at demokratiets værksted har tre tandhjul, som gerne skulle fungere optimalt sammen og understøtte hinanden i forbindelse med

det at bedrive politik og udvikle demokratiet. Det er politikerne, medierne og befolkningen.

Ulrik Haagerup, tidligere chef for DR nyheder, har modet til at turde, til at gå nye veje. Han har etableret institut for konstruktiv journalistik på Aarhus Universitet. Baggrunden er de processer, vi lige har hørt om, at medier udover at miste læsere, lyttere og seere også mister troværdighed; også hans analyse er, at demokratiet er under pres fra populisme og fake news. Både politikere og journalister rangerer helt i bund på rankings over, hvem vi har størst tillid til. Det vil han og en række gode mennesker gerne rette op på. I den situation er formålet med Ulrik Haagerups institut at få stadig flere medieredaktioner til at arbejde med konstruktiv journalistik, som kan hjælpe forbrugerne med at skabe mening fremfor den stupiditet, som Bertel Haarder nævnte.

Man kan også øjne tendenser til forandring befolkningen. Den nye årgang af vælgere – de såkaldte millennials på mellem 18 og 36 år – det er bl.a. jer - ser jeg som en i høj grad værdibåret generation. Som jeg ser det, en generation af bevidste forbrugere, som vil handle etisk korrekt og belønner brands, der gør noget for samfundet. Er der en ny moral på vej? Måske!

Nøgleordene hos Kant var mod, moral og erkendelse. Derfor nu nogle ord om erkendelsen, så vi kan få det hele på plads.

Einstein sagde:

Without changing our pattern of thought, we will not be able to solve the problems we created with our current pattern of thought"

I oversættelse lyder det:

"Uden at ændre vores tankemønstre vil vi ikke være i stand til at løse de problemer, vi har skabt med vores nuværende tankemønstre."

Vi skal altså bryde med vante tankemønstre. Det vil jeg komme nærmere ind på i det følgende. Først skal vi en tur omkring det amerikanske luftvåben.

Harvard forskeren Todd Rose fortæller i sin bog "The End of Average" om nogle mystiske flystyrt i det amerikanske luftvåben i slutningen af 40'erne. Da det var værst, styrtede på en enkelt dag 17 fly ned. Flyene var ikke i kamp. Som forklaring på styrtene kunne man ikke finde andre årsager end "pilot error". Det lød fornuftigt nok, for der var ingen funktionsfejl ved flyene. Efter at 100 vis af

undersøgelser ikke gav brugbare svar, begyndte man at se på designet af flyenes cockpit. Cockpittets størrelse og indretning var designet ud fra gennemsnitsmål på 140 forskellige dimensioner, alt lige fra tommelfingerens længde til afstanden fra øje til øre. For at undersøge antagelsen om cockpittets størrelse og indretning som årsag til flystyrtene, undersøgte en forsker over 4000 piloter på ti forskellige dimensioner i forhold til gennemsnitsmålene. Men der var 10 parametre, som man anså for centrale i forhold til design af cockpits: højde, brystmål, underarmslængde, osv. Det viste sig, at ikke en af de godt 4000 piloter passede til gennemsnittet på de 10 dimensioner. Forskeren tillod endda en ret stor afvigelse. Konklusionen var meget klar: Gennemsnitspiloten findes ikke!

Skal man udlægge Rose, er budskabet, at man ikke må generalisere om andre mennesker; det bliver på et andet plan til fordomme. I stedet skal man se det enestående, det særlige og specifikke, som hver af os rummer. Kun derved giver vi hinanden mulighed for at udfolde os og realisere vore potentialer. Gør man ikke det - men kun regner i gennemsnit - , kan det blive til en spændetrøje. For piloterne var det bogstaveligt. Men på et mere generelt plan kan det også blive en spændetrøje for livsudfoldelsen og erkendelsen.

Risikoen ved at tænke i gennemsnit er også temaet i begrebet "Jensens Ulighed", som bliver beskrevet af Tor Nørretranders, men det stammer fra den danske matematiker, Johan Ludwig Jensen. Han påpeger også, at det kan gå grueligt galt, hvis man kun tænker i gennemsnit. Han giver det følgende billede:

"En fuld mand vakler rundt på en tætbefærdet landevej. Han forsøger at holde sig til midterstriben, men det går ikke så godt. Han vakler til venstre, han vakler tilbage til midten, han vakler til højre. Og så fremdeles: I gennemsnit befinder han sig faktisk på midterstriben, men det meste af tiden er han enten lidt til højre eller lidt til venstre."

Nu prøver vi at se på konsekvensen af at være et bestemt sted. Det som en matematiker ville kalde en funktion af positionen. Tor Nørretranders beskriver simpelt hen det her med matematiske begreber. Det skal jeg nok lade være med. Står manden på midterstriben, kører bilerne forbi ham. Når han vakler ud på vejbanerne, bliver han kørt over. Hvis man beregner gennemsnittet af mandens positioner på vejen, ville det vise, at han - i gennemsnit - befandt sig midt på vejen. Og at han dermed ikke ville blive kørt ned. Men ser man på konsekvenserne af de enkelte positioner, ville dette vise, at han med største sandsynlighed ville blive kørt ned.

SÅ: Konsekvensen af gennemsnitsberegningen er, at han lever. Gennemsnittet af konsekvenserne er, at han dør. Jeg gentager det lige. Konsekvensen af gennemsnittet er, at han lever. Gennemsnittet af konsekvenserne er, at han dør. Hvis man tror, at man er tilstrækkeligt oplyst, hvis man regner gennemsnittet ud først og derefter konsekvensen af gennemsnittet, så lever man ikke længe i denne historie. I denne historie er det vigtigt at se på konsekvenserne af mandens forskellige positioner.

Jensens ulighed og Todd Rose kan lære os, at vi ikke kan tage udgangspunkt i gennemsnit alene, hvis vi vil have fat i det væsentlige, hvis vi vil have fat i det, der virkelig betyder noget; hvis vi vil have fat i det, der gør en afgørende forskel; det der ændrer verden, så skal vi have fat i yderpositionerne og konsekvenserne af yderpositionerne. Det er i yderpositionerne, i det særlige og specielle vi skal lære at se både muligheder og risici.

Risikoteoretikeren Nassim Nicholas Taleb skriver om Jensens Ulighed, at den udgør den afgørende indsigt, der skal til for at få verden på ret kurs og lære os at omgås risiko, udfordringer, muligheder og forandring. Han argumenterer med, at det vigtige er det usandsynlige, det uberegnelige og ekstreme, det der vælter korthuse. Så det vi skal ofre opmærksomhed er det sjældne og betydningsfulde mere end det typiske og hyppige.

Derfor skal vi som mennesker heller ikke lade os ensrette og tro, at det gennemsnitlige er det, vi skal tilstræbe. Vi skal give forskellighederne, yderpunkterne opmærksomhed. Det er også det råd, jeg vil give til jer i jeres færd i verden, jeres ageren i verden. Man skal ikke kun søge gennemsnittet og gå den lige, gennemsnitlige vej.

Tillad jer selv - og andre - at slå skæverter og følge de skæverter. Det er derude - i de IKKE-gennemsnitlige tanker og handlinger - , man ser ud over de vante tankemønstre og ser nye muligheder. Det er her nye muligheder udfolder sig, og det er her, vi skal ud, for at vi kan følge Einsteins råd om at løsrive os fra eksisterende tankemønstre, hvis vi skal løse de problemer, som disse tankemønstre har skabt.

Man vil så løbe en risiko for at fejle, men det er også når man fejler, at man lærer nyt. Det kræver, at man har øvet sig på at lade sig forstyrre og lære af forstyrrelserne.

Det betyder også, at man ikke skal gå af vejen for at tage imod udfordringer. Så lærer I at tage imod puf og nederlag uden at miste pusten. Og nogle gange vil I lære nyt. Og det er det, det handler om.

Skal vi overføre Jensen til en leveregel, som I kan bruge, når I nu skal ud i verden, så kan man citere et par kinesiske ordsprog:

"I skal være parate til at ændre retning, for ellers så ender I der, hvor I er på vej hen, som det hedder i et kinesisk ordsprog."

Når I skal til at vælge jer selv og jeres vej, er det ikke nødvendigvis en lige vej eller retning. Det er som et andet kinesisk ordsprog siger:

"At gå over floden ved at føle sig frem efter trædesten"

Jensens ulighed er nøglen. Kant opfordrede os til at turde, f. eks til at forlade den slagne vej og ændre retning, til at turde at bryde med vanetænkning og vælge yderpunkter. Til at have mod til at tænke selv og tænke på andre og bruge sin egen fornuft. Hans opfordring skabte håb og drømme for 300 år siden. Det var der, jeg startede min tale, og det er også der, jeg slutter:

Præsident Barak Obama har sagt følgende nu meget berømte ord:

Alt har sin tid
Og nu er det tid til forandring
Lad ikke din frygt og tvivl styre forandringerne i dit liv
Men dine drømme, forhåbninger og målsætninger.,

Med disse ord dimitterer jeg jer som studenter fra Midtfyns Gymnasium 2018.

29.06.2018/HV